

In synode bijeengeroepen

Een dialoog met Myriam Wijlens

door Stefan Tertünte SCJ

*Professor Wijlens, hoe was het voor u, als vrouw, om in de pers-
zaal van het Vaticaan een document voor de Bisschoppensynode te
presenteren?*

Het was mooi dat bij onze presentatie van het document kardinaal Mario Grech op het podium zat naast een bisschop en een zuster, resp. secretaris-generaal en ondersecretarissen van de bisschoppensynode, een priester en ik zelf als leek. Dus op het podium was het Volk van God - in al zijn verscheidenheid - werkelijk vertegenwoordigd. Ik vond dat op zich al een teken dat de Kerk op weg is naar een andere manier van denken, en een andere manier van handelen. Door zo naast elkaar te zitten en zo te spreken lieten we de interactie tussen ons zien die er de afgelopen maanden in het bureau van de bisschoppensynode echt geweest was. Het liet zien dat wij als Volk van God op weg zijn, op reis, en dat het onderscheidingsproces van de voorafgaande maanden op zichzelf al een echt synodaal proces is geweest. Voor mij was dat een prachtige ervaring van wat we gezamenlijk presenteerden en bespraken.

Kunt u iets zeggen over de inhoud en het doel van de Synode en van het proces?

Het is een soort dubbele taak. Het is een synode over synodevorming. Wat we doen is tegelijkertijd wat we willen ervaren. Waar we over nadenken, is wat de Heilige Vader wil dat de mensen ervaren. Waar gaat het allemaal over? Ik denk dat we, terugkijkend naar het Tweede Vaticaanse Concilie, zien dat paus Franciscus niet iets verandert, maar alleen het Tweede Vaticaanse Concilie verder implementeert. Het Concilie besteedde veel aandacht aan de relatie tussen de paus en de bisschoppen. Dat was een overblijfsel van het Eerste Vaticaanse Concilie, dat zich had geconcentreerd op het pausdom. De relatie tussen de paus en de bisschoppen

werd verduidelijkt tijdens het Tweede Vaticaanse Concilie in het derde hoofdstuk van de constitutie over de Kerk, 'Lumen Gentium'. Tijdens het Concilie beseften de bisschoppen echter ook dat zij een hoofdstuk moesten inlassen over 'het volk van God' en dat het moest voorafgaan aan het hoofdstuk over de hiërarchie. In het hoofdstuk over het volk van God vind je wat alle gedoopten gemeen hebben. In dat hoofdstuk wordt zeer sterk de nadruk gelegd op de werking van de Heilige Geest in de gemeenschap.

- Een ander belangrijk aspect voor het begrijpen van de huidige aandacht voor synodaliteit ligt in de leer van Vaticanum II over de openbaring, zoals uitgedrukt in de dogmatische constitutie '*Dei Verbum*'. Vóór het Concilie werd openbaring zeer sterk opgevat als een reeks leerstellingen die werden overgeleverd aan de mensen (leken) die ze uit het hoofd moesten leren. Vaticanum II legt uit dat God tot mannen en vrouwen spreekt als vrienden en onder hen leeft om met hen in gemeenschap te treden.¹ Openbaring is een ontmoeting van personen met God en vindt plaats in woorden en daden. De Heilige Geest leidt allen naar relatie en begrip.² Van doorslaggevend belang is dat het Woord van God door allen wordt beluisterd en gehoord, óók door de gewijde leden van het volk van God! Zo ontmoeten mensen God rechtstreeks. In de komende maanden wordt van ons verwacht dat we een waardering ontwikkelen voor het feit dat alle gelovigen, ieder voor zich, God persoonlijk kunnen ontmoeten.
1. *Dei Verbum*, 2
2. *Dei Verbum*, 5

In het verleden dachten we soms dat dit alleen via priesters en bisschoppen zou gaan. Maar het Concilie heeft het teruggebracht tot hoe het oorspronkelijk was: iedereen kan zo'n ontmoeting hebben. Dat is een heel belangrijk concept in het Concilie, het idee dat een mens God rechtstreeks kan ontmoeten. Ik denk dat dit ook is wat ons gevraagd wordt te doen in dit hele synodale proces: elkaar te helpen om te luisteren naar wat de Heilige Geest tot ieder en tot ons allen te zeggen heeft. Dit luisteren moet gebeuren om een echte missionaire kerk te kunnen zijn. Iedereen in dat proces, het maakt niet uit waar je bent in de wereld, welke status je hebt in het leven, of je jong of oud bent, rijk of arm, of je tot de gemarginaliseerden behoort, iedereen is in staat om deze ontmoeting met God te hebben. Daarom moeten we naar

elkaar luisteren, om te onderscheiden wat het Woord van God ons hier en nu zegt en dan te onderscheiden waar we naar toe moeten gaan.

Het gaat dus eerder om geestelijke bevestiging en niet zozeer om structuren.

Inderdaad. De paus zegt dat de Kerk toe is aan een ‘bekering’. De synode gaat niet over structuren, het gaat over het weerspiegelen van wie we zijn en waar we staan. We moeten onderscheid maken tussen ‘synodaal’ en ‘vormen van synodaliteit’. Een synode is een institutie die uitdrukking geeft aan synodaal onderweg zijn: je trekt samen op en luistert naar elkaar. Maar synodaliteit kan zich ook in andere processen ontplooiën. In het religieuze leven bestaan vormen van synodaliteit zonder ooit een synode te houden. Dus, er zijn verschillende manieren om dit uit te drukken. Synodaliteit heeft te maken met samen op weg zijn en naar elkaar luisteren, gemeenschap vormen.

Kunt u kort de stappen van het proces van de synode schetsen?

Het voorbereidend document van de synode opent met de woorden: ‘De Kerk van God is in synode bijeengeroepen.’ Het document gebruikt ook de terminologie ‘Synode van de gehele Kerk’. Het gaat dus niet alleen om de Bisschoppen-synode. Bovendien, als je naar het document kijkt, heeft het een logo dat zegt: ‘Synode 2021-2023’. Het is dus een synode van de gehele Kerk en het document gebruikt de terminologie van ‘de vergadering van bisschoppen die in 2023 zal bijeenkomen binnen de synode van de gehele Kerk’. Dat is nieuw, maar het is allemaal in lijn met Vaticanum II. In het verleden had je een voortraject en nu is dit voortraject onderdeel geworden van de synode. Het luisteren van de hele Kerk maakt deel uit van het gehele proces. Bovendien begint de synode in de bisdommen en dit is een uitdrukking van de leer verwoord in Vaticanum II dat de Kerk leeft in en vanuit de plaatselijke kerken.

De neiging bestond om heel erg naar en vanuit de gehele Kerk te kijken, maar nu wordt er meer gewicht gegeven aan de plaatselijke kerk, aan de bisdommen, en dus aan de verscheidenheid, en aan de culturele aspecten in die plaatselijke kerken. Religieuzen zijn daar meer aan gewend, omdat

ze provincies hebben, de priesters van het Heilig Hart in bijvoorbeeld Kameroen, Indonesië, Canada, Nederland, Polen, Finland, in alle delen van de wereld. Wat nu dus voor iedereen noodzakelijk is, is te leren luisteren naar deze verschillende stemmen en te onderscheiden wat we samen vernemen en moeten doen.

Het proces is zo bedacht dat iedere bisschop een persoon aanwijst die de luisterprocessen op plaatselijk niveau zal coördineren. De bisschoppen wordt gevraagd dat dit proces niet alleen de mensen omvat met wie zij altijd in gesprek zijn, maar dat er ook geluisterd wordt naar de mensen in de marge. Wanneer de bisschoppen dat proces hebben afgesloten, zullen zij bijeen komen en zich moeten beraden - en niet alleen een verslag schrijven - over de vraag: 'Wat horen we in onze bisdommen? Wat is goed? Wat moet verbeterd worden en wat rapporteren we dan aan de hele Kerk?' Dat zal de volgende zomer gebeuren.

Na kennisname van wat de bisschoppenconferenties inbrengen, zal het secretariaat van de Synode in Rome een document schrijven voor de continentale structuren. De rol van deze instellingen is nieuw in het synodale proces. De continentale structuren zijn b.v. het CELAM in Zuid-Amerika (de federatie van de Zuid-Amerikaanse bisschoppenconferenties), de federatie van Aziatische bisschoppenconferenties (FABC) in Azië, de raad van bisschoppenconferenties van Europa (CCEE). De resultaten van die continentale onderscheidingsprocessen zullen aan Rome worden voorgelegd en het secretariaat van de synode zal dan het document schrijven voor de bisschoppenvergadering van de Synode in 2023.

Wat is de rol van de religieuzen in de synodevorming? Zij kunnen zeggen dat ze al synodale structuren hebben. Ze hebben samenkomsten, ze hebben verkiezingen, ze hebben kapittels, tijdslimieten in ambten en functies, enzovoorts. Waarom zouden ze geïnteresseerd zijn in dit proces?

Ik ben sterk betrokken bij religieuze gemeenschappen, voor een aantal van hen ben ik kerkrechtelijk adviseur. Ik denk dat het een grote uitdaging is of ze echt in staat zijn te luisteren naar mensen van andere culturen, ook binnen hun eigen kring. Hoe dominant is de Europese cultuur in veel

religieuze gemeenschappen? Als ze echt luisteren, moeten ze verschillende culturen en culturele vooroordelen erkennen, ook binnen de eigen gemeenschappen. Hoe kunnen ze echt luisteren, hoe kunnen ze zich echt met elkaar engageren? Ik denk dat dit een uitdaging is, zoals het leven in gemeenschap onder één dak een uitdaging is. Leef je samen of slechts naast elkaar?

Dit betreft alle niveaus van gemeenschap. Ik dacht hieraan toen ik tien dagen geleden in uw huis verbleef. 'Wat betekent het om in een religieuze gemeenschap te leven in relatie tot het werk dat uw medebroeders doen? Velen van hen zijn parochiepriester. Wanneer u uw ambt uitoefent - wat essentieel is voor u als religieus - hoe beleeft u dan deze synodaliteit? Hoe oefen je het uit in de parochie die aan jouw zorg is toevertrouwd? Hoe ga je om met minderheden, met vrouwen? Welke houding heb je tegenover armen? Hoe stimuleer je diversiteit in een parochiebestuur, wetende dat het veel gemakkelijker is om te werken met mensen die hetzelfde denken als jij?'

Juist dat zijn processen om synodaal te leren denken, spreken en handelen. Er is een vademecum, een handboek dat geschreven is voor de synode. Eén van de vragen is: Hoe zit het met de scholen? Hoe luisteren we naar de kinderen? In uw gemeenschap en in sommige delen van de wereld heeft u scholen en internaten. Dus, hoe luister je naar wat kinderen te zeggen hebben? Hoe krijgen zij een stem in dit hele proces? Kinderen zijn geen objecten - dit komt voort uit mijn werk op het gebied van misbruik. Ze zijn niet alleen ontvangers, ze zijn ook hoofdrolspelers. Toch is er de neiging om hen te onderwijzen zonder hen te luisteren. Er ligt dus een grote uitdaging voor religieuzen.

Synodaliteit gaat dus niet alleen over structuren. Het is niet genoeg om een kapittel te hebben en om verkiezingen te houden. Er moet ook een vermogen zijn om naar elkaar en naar anderen binnen en buiten de congregatie te luisteren. Dat kan, een bijzondere uitdaging zijn voor mannelijke priestercongregaties die leden met machtsposities hebben, in parochies en andere katholieke instituten.

Het is een kwestie van bewustwording. Je bent deel van een religieuze gemeenschap en je oefent een priesterambt uit. Bij dat laatste betekent luisteren mensen stem geven en

hen in staat stellen te spreken. Ik denk dat de religieuzen een speciale taak hebben. Het gaat in de Kerk niet alleen om bisdommen en diocesane structuren. Er is een specifieke, profetische taak voor de religieuzen. Het zou prachtig zijn als we aan het einde van het proces kunnen zeggen dat de religieuzen een bijzondere bijdrage hebben geleverd.

Religieuzen zijn zich er misschien meer van bewust dat samen onderscheiden tijd kost, dat er tegenstrijdige opvattingen kunnen zijn die tot spanningen leiden. Als kerkrechtelijk jurist weet ik maar al te goed dat dit in religieuze gemeenschappen voorkomt. De vraag is dus: wat kunnen wij van religieuzen leren bij het oplossen van de spanningen gedurende een proces van onderscheiding?

Sommige religieuzen zeggen: wij hebben onze synodale bijeenkomsten al binnen ons gemeenschapsleven. Toch is dit niet zonder vragen. Zegt de provinciaal of de overste van het huis: 'Dit is het probleem. Dit is er aan de hand. Dit is wat we besloten hebben' of vraagt zij of hij aan de zusters of broeders: 'Heeft u zorgen?' Het begint al met wie beslist wat er op de agenda van een vergadering komt. Een volgende stap is stil te staan bij de manier waarop de vergaderingen worden gehouden. Is er mogelijkheid om alle stemmen te horen? Hoe luisteren we naar elkaar en hoe komen we tot een besluit?

Een ander aspect is hoe leiders verantwoording afleggen. Er is niets frustrerender dan dat mensen om hun mening gevraagd wordt en dat leiders vervolgens alles op hun eigen manier doen, of dat leiders niet uitvoeren wat zij of de gemeenschap besluiten. De kwestie van de verantwoording is zeer actueel. Ik ben momenteel co-moderator van een onderzoeksproject over 'verantwoordingsplicht in een synodale Kerk'. We hebben een voormalig algemeen overste van een groot religieus instituut uitgenodigd om met ons na te denken over onderwerpen als: 'Wat kunnen bisdommen leren van religieuze instituten over het afleggen van verantwoording? Wat kunnen zij leren van het houden van kapittels? Hoe zit het met aftreden na twee ambtstermijnen? Hoe zou de Kerk van deze bepalingen en ervaringen kunnen profiteren?'

De religieuzen worden aangemoedigd om te spreken over de goede ervaringen maar ook over de uitdagingen en pro-

blemen die daarbij komen kijken. Ze hebben iets te bieden in dit synodaal proces!

De Kerk heeft ervaring met synodes en concilies. Is dit synodaal proces niet een erg ingewikkelde manier om een synode voor te bereiden, met veel extra belasting voor de nationale kerken?

Paus Franciscus heeft deze synodale weg al in 2015 ingezet, toen hij nadacht over de Bisschoppensynode, 50 jaar na haar instelling. Sommige kerken zijn trouwens al begonnen met de weg van synodaliteit. Bijvoorbeeld in Duitsland en Australië. De laatste viert momenteel een formeel plenair concilie. De kerk in Ierland begint aan een synode voor het hele land. In deze drie landen zijn deze processen op gang gekomen als antwoord op de crisis van seksueel misbruik. Zij werden zich ervan bewust dat er systeem-gebonden problemen zijn en dat er nieuwe patronen van interactie en besluitvorming moeten komen. De kerkelijke cultuur moet veranderen. Het ontwikkelen van deze cultuur is niet alleen de taak van de clerus. Het kan alleen door alle gelovigen bij dit proces te betrekken. Australië, Duitsland, Ierland zijn landen waar mensen aan de reis zijn begonnen. Het gebeurt ook op andere plaatsen. Bovendien, wanneer de synode in 2023 wordt afgesloten, zal het proces om een synodale Kerk te worden, niet eindigen. De ervaringen die nu worden opgedaan nodigen uit om zelf wegen te ontdekken. Het spreekwoord zegt: vele wegen leiden naar Rome!

Een paar jaar geleden was ik in Bombay en had ik het voorrecht deel te nemen aan een vergadering van de diocesane pastorale raad. Van elke parochie was er een vertegenwoordiger. Het was opmerkelijk hoe de 130 mensen in de zaal niet alleen de kardinaal kenden, maar hoe hij de mensen in de zaal bij naam kende. Bisschop en mensen gingen op een unieke manier met elkaar om. In grote delen van de wereld hebben bisschoppen geen diocesane pastorale raad ingesteld en hebben parochiepriesters geen parochiële pastorale raad. Daartoe zijn ze volgens het wetboek van canoniek recht niet verplicht. Bisschoppen en priesters die begrijpen dat de Heilige Geest niet alleen bij hen is, maar dat door het doopsel en vormsel allen de Heilige Geest hebben ontvangen en dat er verschillende gaven in de kerk zijn, weten dat deze raden een manier zijn om gezamenlijk te onder-

scheiden waarheen de Geest de plaatselijke kerk kan leiden. Deze bisschoppen en priesters zijn voorstanders van deze concilies en synodes, omdat zij positieve ervaringen hebben opgedaan met synodaliteit.

De bisschoppen zullen aan het eind van de Synode in 2023 hun conclusies aan de paus geven en hij zal een document voor de hele Kerk opstellen. Wat is uw droom dat het resultaat zal zijn?

Telkens als ik die vraag hoor, denk ik aan het Tweede Vaticaanse Concilie. Wanneer bij de opening van dat Concilie iemand iets gezegd zou hebben over het resultaat van het Concilie, zou die persoon zeer waarschijnlijk iets heel anders hebben gezegd dan wat het uiteindelijke resultaat was. Het was het werk van de Heilige Geest dat het Concilie ertoe bracht nieuwe inzichten te ontwikkelen en te verwoorden. De Heilige Geest leidde dat hele proces. Het is gevaarlijk om nu al te voorspellen wat er zal komen uit het proces van onderscheiding dat we nu pas beginnen. Wij moeten openstaan voor wat op ons pad kan komen en ons daardoor laten raken. Nu al zie en voel ik het enthousiasme in Afrika, Azië en Zuid-Amerika. Europa zou geïnspireerd kunnen worden door de gaven die de Geest ons via deze continenten schenkt. Ik heb er alle vertrouwen in dat hier iets goeds uit zal voortkomen, maar we moeten geduld hebben en nederig zijn om de vruchten te plukken. □

Prof. dr. Myriam Wijlens (1962) is een Nederlandse theologe en hoogleraar canoniek recht aan de Universiteit van Erfurt (Duitsland). Paus Franciscus benoemde haar tot consultor van de Vaticaanse Bisschoppensynode. Op 7 september was zij een van de presentatoren van het voorbereidingsdocument van de Bisschoppensynode over het thema: 'Voor een Synodale Kerk: Gemeenschap, Participatie en Zending.' Dit interview is met toestemming overgenomen van de website van de priesters van het Heilig Hart van Jezus: www.dehoniani.org/en